

POROVNÁNÍ ČESKÝCH A EVROPSKÝCH UKAZATELŮ ROZVOJE VENKOVA

Ondřej Bartušek

1. Vymezení venkova, základní pojmy

Plán rozvoje zemědělství a venkova České republiky na období let 2000-2006, na jehož zpracování se Terplan v r. 1999 podílel, je nezbytnou podmínkou pro možnost přistoupení České republiky k programu SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development), programu Evropské unie (EU) pro předvstupní opatření pro zemědělství a rozvoj venkova v žadatelských zemích střední a východní Evropy (CEECs = Central and Eastern European Countries: Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko).

V souvislosti s postupnou transformací Společné zemědělské politiky EU (CAP = Common Agriculture Policy) a též v souvislosti s výraznou změnou ukazatelů po připojení extrémně řídké osídlených severovýchodních zemí v r. 1995 (viz tabulka) došlo i k transformaci ukazatelů užívaných pro vymezení venkova evropskou Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD = Organization for Economic Cooperation and Development) z úrovně 150 obyv./km² na úroveň užívanou Statistickým úřadem EU (Eurostatem), tj. 100 obyvatel na 1 km², ale při zachování metodologie OECD pro vnitřní typologii regionů:

Venkov, resp. *venkovské obyvatelstvo* je pak definováno jako *území*, resp. *obyvatelstvo* základních územních samosprávných celků (*obcí* v ČR, "local communities or municipalities" v EU, tj. jednotek regionální úrovně NUTS 5 = Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques), které

Území	Hustota osídlení obyv./km ²
EU 12	150
+ EU 3 (Rakousko, Finsko, Švédsko)	25
EU 15	116
CEEC 10	98
CZ	131

Podíl obyvatel ve venkovských obcích v %		
NL	Nizozemí	3,1
B	Belgie	4,9
UK	V. Británie	8,7
D	Německo	12,0
I	Itálie	14,1
	φ EU 15	17,5
L	Lucembursko	19,3
P	Portugalsko	21,2
CZ	Česká republika	22,3
F	Francie	23,7
E	Španělsko	24,4
EL	Řecko	30,8
DK	Dánsko	32,4
A	Rakousko	34,6
IRL	Irsko	43,1
FIN	Finsko	50,6
S	Švédsko	66,8

mají *hustotu osídlení nižší než 100 obyvatel na 1 km²*. Těchto *venkovských obcí* je v České republice téměř **5 000** (4 995, tj. **80 %** z 6 242 obcí ČR), jejich celková rozloha dosahuje téměř **60 tis. km²** (59 391, tj. **75 %** celkové rozlohy státu), ale žije v nich jen necelá čtvrtina obyvatel - **2,3 milionů** (2 299 093 k 1.1. 1998, tj. **22,3 %**).

Pro využití strukturálních fondů, jejichž předstupněm má být i SAPARD, používá Evropská unie regiony 2. řádu (NUTS 2 - v ČR 8 regionů), respektive pro sektor zemědělství a venkova regiony 3. řádu (NUTS 3 - v ČR 14 krajů).

Pro jejich vnitřní typologii jsou Eurostatem užívána následující kritéria:

- **Převážně venkovské (dominantly rural)** - více než 50 % obyvatel žije ve venkovských obcích.
- **Venkovské (significantly rural)** - 15 až 50 % obyvatel žije ve venkovských obcích.

Podíl obyvatel podle typu regionů v %			
Země	Převážně venkovské	Venkovské	Převážně městské
NL	0,0	6,7	93,3
B	3,4	4,9	91,7
UK	1,0	18,7	80,3
D	5,4	25,2	69,3
I	4,1	27,1	68,8
φ EU 15	9,7	29,8	60,5
P	18,1	22,8	59,1
(CZ)	23,8	20,2	56,0
E	12,7	41,5	45,8
EL	28,1	28,3	43,6
A	30,2	28,9	41,0
IRL	46,6	15,1	38,3
CZ	6,0	60,2	33,8
F	10,5	56,5	32,9
DK	39,6	31,3	29,1
S	63,2	17,7	19,1
FIN	58,9	41,0	0,0
L	-	100,0	-

- **Převážně městské (dominantly urban)** - méně než 15 % obyvatel žije ve venkovských obcích.

Vzhledem k historickému vývoji českých zemí (plánovitě osídlování řídké zalidněných periferních území německými kolonisty již od raného středověku a jejich jednorázové vysídlení po 2. světové válce) má Česká republika extrémní, v Evropě nevyšší zastoupení (přes 60 % - viz tabulka) přechodných, nevyhraněných regionů. Proto jsme toto území dále rozčlenili na

tří typy, podstatně lépe vystihující charakter osídlení České republiky i její srovnání se zeměmi EU:

Přehled základních údajů za venkovské oblasti vymezené podle zastoupení obcí s hustotou do 100 obyvatel na 1 km² je v tabulárním přehledu č. 1. Tento přehled má jednotnou územní

Typy regionů	Označení	Počet			Rozloha		Počet obyvatel		Hustota
		okresů	obcí	%	v km ²	v %	v tis.	v %	ob./km ²
Převážně venkovské	V2	20	2 099	33,6	24 500	31,1	1 835	17,8	75
Výrazně venkovské	V1	9	723	11,6	12 241	15,5	614	6,0	50
Venkovské celkem V1+V2	V	29	2 822	45,2	36 742	46,6	2 449	23,8	67
Smíšené	S	19	1 702	27,3	20 148	25,5	2 078	20,2	103
Nevyhraněné celkem V2+S+M2	N	55	5 082	81,4	59 482	75,4	3 913	60,2	104
Výrazně městské	M1	13	437	7,0	7 143	9,1	3 485	33,8	488
Převážně městské	M2	16	1 281	20,5	14 834	18,8	2 287	22,2	154
Městské celkem M2+M1	M	29	1 718	27,5	21 977	27,9	5 772	56,0	263
Česká republika úhrnem	CZ	77	6 242	100,0	78 866	100,0	10 299	100,0	131
Venkovské pro SAPARD	V1+N	64	5 805	93,0	71 723	90,9	6 814	66,2	95

Pozn.: Řídící komise složená ze zástupců MZe a MMR rozhodla, aby v rámci strategie pro SAPARD bylo předloženo k projednání v orgánech EU extensivní pojetí venkova („venkov je vše mimo Prahu“), zahrnující i region Ostravsko, který nespĺňuje kritéria EU. Tímto vymezením se však v našem článku nezabýváme.

- **Výrazně venkovské - 37,5 - 50 %** obyvatel žije ve venkovských obcích.
- **Smíšené - 25 - 37,5 %** obyvatel žije ve venkovských obcích.
- **Výrazně městské - 15 - 25 %** obyvatel žije ve venkovských obcích.

V územním členění podle obcí jsou k dispozici kompletní data ze sčítání lidu, domů a bytů k 3.3. 1991 (resp. 1980, 1970 a 1961), pro charakteristiku aktuálního stavu v r. 1998, resp. 1997 jsou k dispozici jen nejzákladnější údaje (např. počet obcí, rozloha, počet obyvatel). Proto jsou v dalším hodnocení používána data na úrovni okresní, kde pak níže uvedených 29 výrazně

Podíl na:	Venkov dle			
	obcí	okresů	krajů	regionů
- počtu obyvatel	22,3	23,8	11,2	11,5
- rozloze	75,3	46,6	21,5	22,3
- počtu obcí	80,0	45,2	21,7	18,1

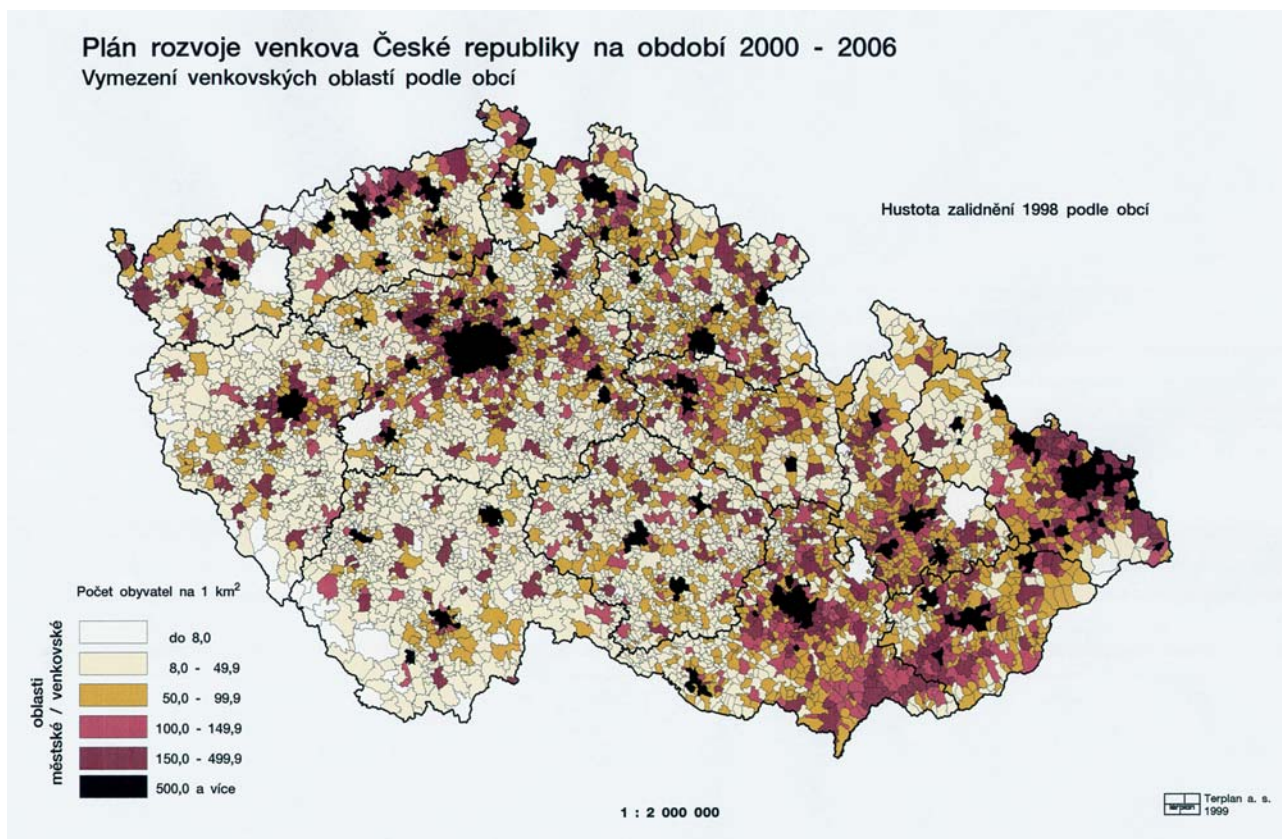
strukturu přizpůsobenou potřebě kompatibility s regionálním členěním Evropské unie, tak jak to bylo stanoveno usnesením vlády České republiky č. 707 z 26. října 1998:

ve Středočeském kraji Benešov Nymburk Příbram Rakovník	Plzeň-jih Plzeň-sever Rokycany Tachov	v Jihlavském kraji Havlíčkův Brod Pelhřimov Třebíč Žďár nad Sázavou
v Budějovickém kraji Český Krumlov Jindřichův Hradec Písek Prachatice Strakonice	v Ústeckém kraji Louny	v Brněnském kraji Břeclav Znojmo
v Plzeňském kraji Domažlice Klatovy	v Libereckém kraji Semily	v Olomouckém kraji Jeseník
	v Královéhradeckém kraji Jičín	v Ostravském kraji Bruntál
	v Pardubickém kraji Chrudim Svitavy Ústí nad Orlicí	

venkovských okresů zastupuje souhrnné údaje za venkovské oblasti vymezené podle obcí.

Jsou to:

Regionální úroveň statistické územní jednotky	Počet jednotek	Názvy jednotek	Zkratka
NUTS 1	1	Česká republika	CZ
NUTS 2	8	Regiony: (vl. usn. 707 z 26.10. 1998)	Praha PH Střední Čechy SČ Jihozápad JZ Severozápad SZ Severovýchod SV Jihovýchod JV Střední Morava SM Ostravsko OS
NUTS 3	14	Kraje: (Hl.m. Praha + 13 krajů dle ústavního zákona č. 347 z 3. prosince 1997, který nabyl účinnosti dnem 1.1. 2000)	Hl. město Praha PH Středočeský SČ Budějovický CB Plzeňský PM Karlovarský KV Ústecký UL Liberecký LB Královéhradecký HK Pardubický PU Jihlavský JI Brněnský BM Olomoucký OL Ostravský OS Zlínský ZL
NUTS 4	77	Okresy: Hl. m. Praha + 76 okresů	
NUTS 5	6 242	Obce: Počet obcí dle stavu k 1.1. 1998 (mezi tím 2 obce zanikly a 11 nových vzniklo, tzn. předběžný stav k 1.1. 2000 je 6 251 obcí).	

Kartogram 1

Tab. 1 Vymezení venkovských oblastí - obce s hustotou do 100 obyvatel/km²

Územní jednotka			Typ okre- su	Počet obcí		Rozloha v km ²		Počet obyv. k 1.1.1998	
NUTS 0 (NUTS 1)	NUTS2 regiony	NUTS3 kraje		NUTS4 okresy	abs.	v %	abs.	v %	abs.
Česká republika				4 995	80,0	59 391	75,3	2 299 093	22,3
Převážně venkovské			V1	676	93,5	11 128	90,9	337 985	55,1
Výrazně venkovské			V2	1 889	90,0	20 603	84,1	785 803	42,8
Venkovské celkem			V	2 565	90,9	31 731	86,4	1 123 788	45,9
Smíšené			S	1 368	80,4	15 719	78,0	633 898	30,5
Výrazně městské			M2	829	64,7	8 821	59,5	429 379	18,8
Výrazně městské			M1	233	53,3	3 120	43,7	112 028	3,2
Praha				-	-	-	-	-	-
Hl.m. Praha			M1	-	-	-	-	-	-
Střední Čechy				910	79,3	8 664	78,7	351 524	31,8
Středočeský kraj				910	79,3	8 664	78,7	351 524	31,8
Benešov			V1	108	94,7	1 349	89,8	47 347	53,4
Beroun			S	60	69,8	490	74,1	24 302	32,3
Kladno			M1	64	64,0	405	58,6	19 678	13,1
Kolín			S	76	76,0	608	71,8	28 996	30,3
Kutná Hora			S	79	88,8	777	82,9	28 689	36,8
Mělník			S	56	80,0	538	75,5	25 517	26,9
Mladá Boleslav			S	109	89,3	874	82,6	38 353	34,2
Nymburk			V2	76	84,4	714	81,5	33 646	41,3
Praha-východ			M2	56	61,5	316	54,1	18 535	20,1
Praha-západ			M2	38	47,5	277	47,3	13 590	17,8
Příbram			V2	107	89,2	1 430	87,8	42 640	39,6
Rakovník			V1	81	95,3	886	95,2	30 231	56,2
Jihozápad				1 030	91,3	15 620	88,7	450 166	38,2
Budějovický kraj				580	93,1	9 048	90,0	260 406	41,6
České Budějovice			S	91	85,0	1 461	89,9	52 859	29,7
Český Krumlov			V1	42	91,3	1 511	93,6	29 694	50,2
Jindřichův Hradec			V1	102	96,2	1 780	91,6	56 649	60,3
Písek			V2	73	96,1	1 029	90,5	30 762	43,5
Prachatice			V1	61	93,8	1 219	88,7	27 152	52,8
Strakonice			V2	107	95,5	887	86,0	28 082	39,9
Tábor			S	104	93,7	1 161	87,4	35 208	34,1
Plzeňský kraj				450	89,1	6 572	86,9	189 760	34,3
Domažlice			V1	78	90,7	1 020	89,5	32 294	55,4
Klatovy			V2	93	94,9	1 733	89,4	42 057	47,5
Plzeň-město			M1	-	-	-	-	-	-
Plzeň-jih			V2	88	88,0	902	83,5	33 537	49,8
Plzeň-sever			V2	82	80,4	1 137	85,9	31 566	43,5
Rokycany			V2	61	89,7	502	87,3	19 920	43,7
Tachov			V1	48	96,0	1 278	92,7	30 386	59,2
Severozápad				374	77,1	6 479	74,9	206 492	18,3
Karlovarský kraj				98	74,8	2 636	79,5	70 800	23,2
Cheb			M2	32	82,1	673	72,1	17 759	20,4
Karlovy Vary			S	44	81,5	1 422	87,4	32 435	26,4
Sokolov			M2	22	57,9	541	71,8	20 606	21,7
Ústecký kraj				276	78,0	3 843	72,0	135 692	16,4
Děčín			M2	40	76,9	542	59,6	21 813	16,3
Chomutov			M1	39	88,6	760	81,2	15 523	12,4
Litoměřice			S	86	81,9	838	81,2	38 718	33,9
Louny			V2	64	91,4	976	87,4	35 425	41,3
Most			M1	18	69,2	289	61,9	7 555	6,3
Teplice			M1	14	41,2	179	38,1	6 206	4,8
Ústí nad Labem			M1	15	65,2	259	64,0	10 452	8,8

Územní jednotka			Typ okre- su	Počet obcí		Rozloha v km ²		Počet obyv. k 1.1.1998		
NUTS 0 (NUTS 1)	NUTS2 regiony	NUTS3 kraje		NUTS4 okresy	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Severovýchod					934	83,7	9 544	76,7	422 337	28,3
Liberecký kraj					164	75,9	2 393	75,7	100 199	23,4
Česká Lípa				S	50	83,3	974	85,7	33 899	32,2
Jablonec nad Nisou				M1	15	44,1	207	51,5	7 092	8,0
Liberec				M2	45	78,9	627	67,8	25 086	15,7
Semily				V2	54	83,1	585	83,7	34 122	45,2
Královéhradecký kraj					380	84,8	3 584	75,3	151 312	27,4
Hradec Králové				M2	86	85,1	633	72,3	32 424	20,1
Jičín				V2	102	91,9	746	84,2	32 726	42,0
Náchod				M2	63	80,8	598	70,3	26 682	23,7
Rychnov nad Kněžnou				S	69	83,1	747	74,9	27 646	35,0
Trutnov				S	60	80,0	859	74,9	31 834	26,2
Pardubický kraj					390	86,3	3 567	78,9	170 826	33,5
Chrudim				V2	92	82,1	795	77,2	39 649	37,5
Pardubice				M2	94	81,7	602	67,8	29 599	18,2
Svitavy				V2	105	92,9	1 138	85,3	46 253	45,1
Ústí nad Orlicí				V2	99	88,4	1 031	81,5	55 325	39,8
Jihovýchod					1 123	81,6	9 936	71,0	428 151	25,8
Jihlavský kraj					683	93,4	5 694	82,2	216 143	41,4
Havlíčkův Brod				V2	113	94,2	1 017	80,4	40 387	42,2
Jihlava				S	110	90,9	927	78,6	32 196	29,5
Pelhřimov				V2	116	96,7	1 075	83,4	36 277	48,9
Třebíč				V2	164	94,8	1 342	88,4	55 413	47,1
Žďár nad Sázavou				V2	180	91,4	1 333	79,7	51 870	41,2
Brněnský kraj					440	68,2	4 242	60,0	212 008	18,6
Blansko				S	100	77,5	589	62,5	30 295	28,1
Brno-město				M1	-	-	-	-	-	-
Brno-venkov				M2	63	46,0	516	46,5	29 153	18,5
Břeclav				V2	48	69,6	752	64,2	49 869	40,0
Hodonín				M1	38	46,9	373	34,3	21 639	13,4
Vyškov				S	55	68,8	595	67,0	23 977	27,7
Znojmo				V1	136	91,9	1 417	86,6	57 075	50,0
Střední Morava					460	66,8	5 967	65,5	310 017	24,9
Olomoucký kraj					275	70,2	3 661	71,2	171 574	26,6
Jeseník				V1	20	87,0	668	92,9	27 157	63,5
Olomouc				M2	58	62,4	921	63,4	41 906	18,6
Prostějov				S	67	70,5	508	65,9	30 216	27,4
Přerov				M2	76	73,8	545	61,7	31 970	23,2
Šumperk				S	54	69,2	1 019	77,5	40 325	31,7
Zlínský kraj					185	62,3	2 307	58,2	138 443	23,1
Kroměříž				S	57	72,2	525	65,6	29 652	27,3
Uherské Hradiště				M2	38	48,7	476	48,0	27 926	19,2
Vsetín				S	41	70,7	808	70,7	48 781	32,9
Zlín				M2	49	59,8	498	48,4	32 084	16,3
Ostravsko					164	54,7	3 181	57,3	130 406	10,1
Ostravský kraj					164	54,7	3 181	57,3	130 406	10,1
Bruntál				V2	65	91,5	1 477	89,0	46 277	43,6
Frýdek-Místek				M1	29	38,7	638	50,1	22 895	10,0
Karviná				M1	1	6,3	11	3,1	988	0,3
Nový Jičín				M2	30	53,6	455	49,5	31 540	19,6
Opava				M2	39	48,1	602	52,6	28 706	15,8
Ostrava-město				M1	-	-	-	-	-	-

Typ okresu: Podíl obyv. v obcích s hustotou do 100 obyv./km²:

V1 = 50 a více %, V2 = 37,5 - 50 %, S = 25 - 37,5%, M2 = 15 - 25%, M1 = do 15%

Poznámka: údaje dle stavu k 1.1.1998, u obcí bez výměry proveden odhad

V barevném kartogramu č. 1 (kartogramy jsou v jednotném měřítku 1 : 2 000 000, tj. 1 cm = 20 km) je znázorněna hustota zalidnění podle obcí s použitím hraničních hodnot pro barevnou stupnici dle kritérií Eurostatu v kombinaci s OECD:

- do 8 obyv. na 1 km² - extrémní venkovské osídlení - kritérium zavedeno po vstupu skandinávských zemí do EU jako mezní pro tzv. cíl 6 Strukturálních fondů pro osídlení severně od 62. rovnoběžky; v České republice zahrnuje 5 % území - 4 100 km² se 16 000 obyvateli.
- 8 - 50 obyv./km² - méně zalidněné venkovské oblasti; v ČR zahrnuje téměř polovinu území s 1/10 obyvatel.
- 50 - 100 obyv./km² - venkovské oblasti; v ČR zahrnující další čtvrtinu území státu a dalších 12 % obyvatel.

Tyto tři kategorie tvoří venkovské osídlení dle kritéria EU, v úhrnu 3/4 plochy a 22 % obyvatel. Venkovské oblasti vytvářejí souvislé území jihozápadních a jižních Čech, českomoravského pomezí a jižní Moravy, v němž se nacházejí jen malé a izolované (s výjimkou zázemí Plzně a Českých Budějovic) městské ostrůvky.

- 100 - 150 obyv./km² - smíšené, resp. příměstské oblasti,
- 150 - 500 obyv./km² - městské oblasti, zahrnující většinu městských obcí a urbanizačních koridorů,
- nad 500 obyv./km² - městská jádra, resp. větší městská sídelní centra.

Tabulku č. 2 tvoří uspořádaný soubor okresů a krajů, ukazující tzv. stupeň "ruralizace", tj. podíl obyvatel v obcích s hustotou do 100 obyv./km², uspořádaný sestupně (od nejvyšší hodnoty k nejnižší,

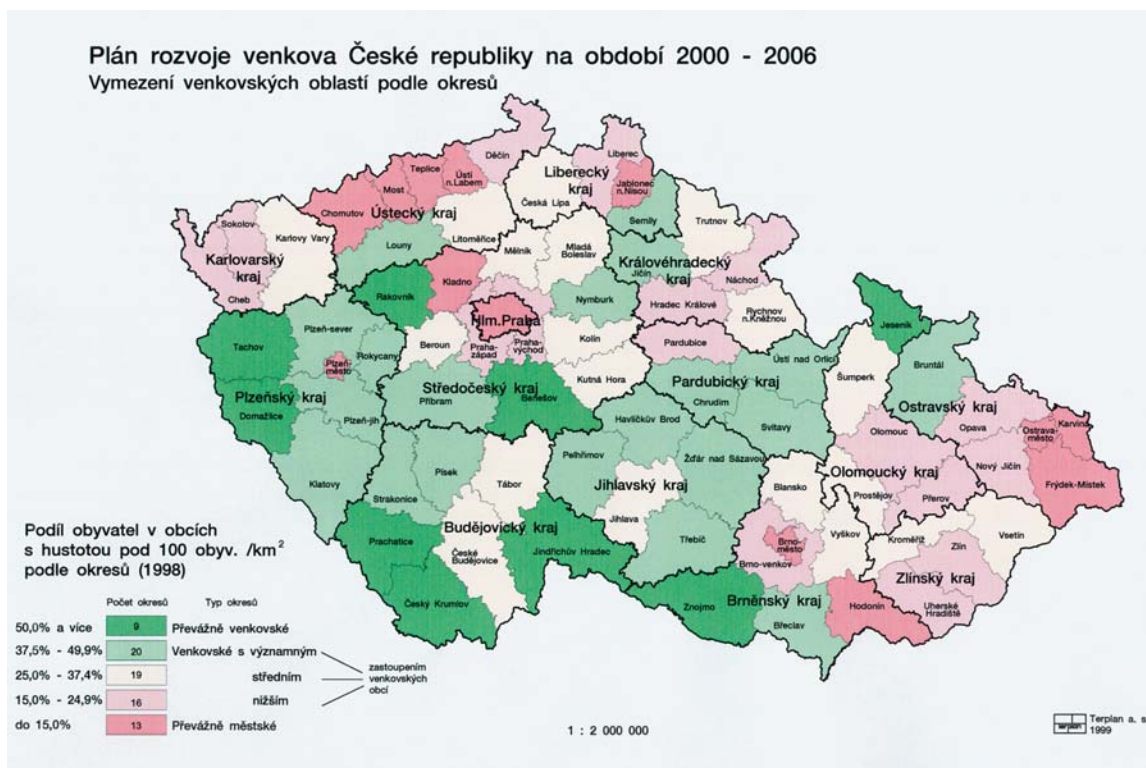
Městská část	Plocha v ha	Počet obyv.	Hustota ob./km ²
Benice	277	256	92
Královice	496	278	56
Křeslice	335	237	71
Nedvězí	381	191	50

tj. od 63,5 % obyvatel ve

venkovských obcích v okrese Jeseník k nulovému zastoupení venkovských obcí ve čtyřech městských okresech, kde okres = 1 obec; jen pro zajímavost uvádíme, že i v městských okresech se vyskytují městské části, splňující kritérium pro zařazení mezi venkovské obce, a to v Praze):

Jak je u sociálně-ekonomických jevů typické, je průměrná hodnota za celé území republiky výrazně odlišná od tzv. mediánu (viz tab. 2). Ze 77 okresů jich plných 50, tj. téměř 2/3, dosahuje hodnot vyjadřujících nadprůměrné zastoupení venkovských obcí. Medián, tj. hodnota přiřazená ke 39. okresu v pořadí (rozdělující soubor 77 okresů na 2 početně stejné poloviny) činí 30,3 %, což je hodnota o více než třetinu (36 %) vyšší než v tabulce uvedený průměr České republiky (22,3 % - viz též kartogram č. 2).

V rámci venkova, vymezeného dle vpředu uvedených kritérií EU, lze při dalším přiblížení vymezit venkovské oblasti s méně příznivými podmínkami pro tzv. trvale udržitelný život, daných

Kartogram 2

Tab. 2 **Uspořádané soubory okresů a krajů**
Podíl obyvatel v obcích s hustotou do 100 obyv./km²

Poř. čís.	Okres (kraj)	Typ okr.	Hodnota	Poř. čís.	Okres (kraj)	Typ okr.	Hodnota
Okresy:				Okresy (pokr.):			
1 .	Jeseník	V1	63,5	49 .	Náchod	M2	23,7
2 .	Jindřichův Hradec	V1	60,3	50 .	Přerov	M2	23,2
3 .	Tachov	V1	59,2	Česká republika			22,3
4 .	Rakovník	V1	56,2	51 .	Sokolov	M2	21,7
5 .	Domažlice	V1	55,4	52 .	Cheb	M2	20,4
6 .	Benešov	V1	53,4	53 .	Praha-východ	M2	20,1
7 .	Prachatice	V1	52,8	54 .	Hradec Králové	M2	20,1
8 .	Český Krumlov	V1	50,2	55 .	Nový Jičín	M2	19,6
9 .	Znojmo	V1	50,0	56 .	Uherské Hradiště	M2	19,2
10 .	Plzeň-jih	V2	49,8	57 .	Olomouc	M2	18,6
11 .	Pelhřimov	V2	48,9	58 .	Brno-venkov	M2	18,5
12 .	Klatovy	V2	47,5	59 .	Pardubice	M2	18,2
13 .	Třebíč	V2	47,1	60 .	Praha-západ	M2	17,8
14 .	Semily	V2	45,2	61 .	Zlín	M2	16,3
15 .	Svitavy	V2	45,1	62 .	Děčín	M2	16,3
16 .	Rokycany	V2	43,7	63 .	Opava	M2	15,8
17 .	Bruntál	V2	43,6	64 .	Liberec	M2	15,7
18 .	Plzeň-sever	V2	43,5	65 .	Hodonín	M1	13,4
19 .	Písek	V2	43,5	66 .	Kladno	M1	13,1
20 .	Havlíčkův Brod	V2	42,2	67 .	Chomutov	M1	12,4
21 .	Jičín	V2	42,0	68 .	Frydek-Místek	M1	10,0
22 .	Nymburk	V2	41,3	69 .	Ústí nad Labem	M1	8,8
23 .	Louny	V2	41,3	70 .	Jablonec nad Nisou	M1	8,0
24 .	Žďár nad Sázavou	V2	41,2	71 .	Most	M1	6,3
25 .	Břeclav	V2	40,0	72 .	Teplice	M1	4,8
26 .	Strakonice	V2	39,9	73 .	Karviná	M1	0,3
27 .	Ústí nad Orlicí	V2	39,8	74 .	Hl.m. Praha	M1	-
28 .	Příbram	V2	39,6	75 .	Plzeň-město	M1	-
29 .	Chrudim	V2	37,5	76 .	Brno-město	M1	-
30 .	Kutná Hora	S	36,8	77 .	Ostrava-město	M1	-
31 .	Rychnov nad Kněžnou	S	35,0	Kraje:			
32 .	Mladá Boleslav	S	34,2	1 .	Budějovický kraj		41,6
33 .	Tábor	S	34,1	2 .	Jihlavský kraj		41,4
34 .	Litoměřice	S	33,9	3 .	Plzeňský kraj		34,3
35 .	Vsetín	S	32,9	4 .	Pardubický kraj		33,5
36 .	Beroun	S	32,3	5 .	Středočeský kraj		31,8
37 .	Česká Lípa	S	32,2	6 .	Královéhradecký kraj		27,4
38 .	Šumperk	S	31,7	7 .	Olomoucký kraj		26,6
39 .	Kolín	S	30,3	8 .	Liberecký kraj		23,4
40 .	České Budějovice	S	29,7	9 .	Karlovarský kraj		23,2
41 .	Jihlava	S	29,5	10 .	Zlínský kraj		23,1
42 .	Blansko	S	28,1	11 .	Brněnský kraj		18,6
43 .	Vyškov	S	27,7	12 .	Ústecký kraj		16,4
44 .	Prostějov	S	27,4	13 .	Ostravský kraj		10,1
45 .	Kroměříž	S	27,3	14 .	Praha		-
46 .	Mělník	S	26,9				
47 .	Karlovy Vary	S	26,4				
48 .	Trutnov	S	26,2				

Pramen: ČSÚ, Zeměměřický úřad, přepočty Terplan

Pozn.: Typ okresu: podíl obyv. v obcích s hustotou do 100 obyv./km² V1 = 50 a více %, V2 = 37,5 - 50 %, S = 25 - 37,5%, M2 = 15 - 25%, M1 = do 15%

jak nízkou zalidněností území, tak i vzdáleností od rozvojových pólů či koridorů. Eurostat používá pro vymezení venkovských území s méně příznivými podmínkami rozvoje hodnotu hustoty zalidnění podle obcí do 50 obyvatel na 1 km².

Do skupiny **méně zalidněných venkovských obcí** patří v České republice **více než polovina** všech obcí (3 337 obcí, tj. 53,5 %), zabírají více než polovinu území republiky (42 173 km², tj. 53,5 %), ale žije v nich **jen desetina obyvatel** (1 096 001 obyv. k 1.1. 1998, tj. 10,6 %). V podstatně větší míře než u všech venkovských obcí se na nízké zalidněnosti v této skupině projevují přírodní podmínky (morfologie terénu - zastoupení hor, vrchovin a pahorkatin) a s tím v našich klimatických a půdních podmínkách těsně spojená lesnatost (podíl lesní půdy na celkové rozloze). S těmito převážně přírodními podmínkami souvisí i méně příznivé podmínky pro rozvoj zemědělství, které jsou pak předmětem specifických podmínek pro přiznání dotací. Dle kritérií EU jsou tato méně příznivá území pro rozvoj zemědělství (LFAs = *Less Favoured Areas*) rozlišována do tří typů:

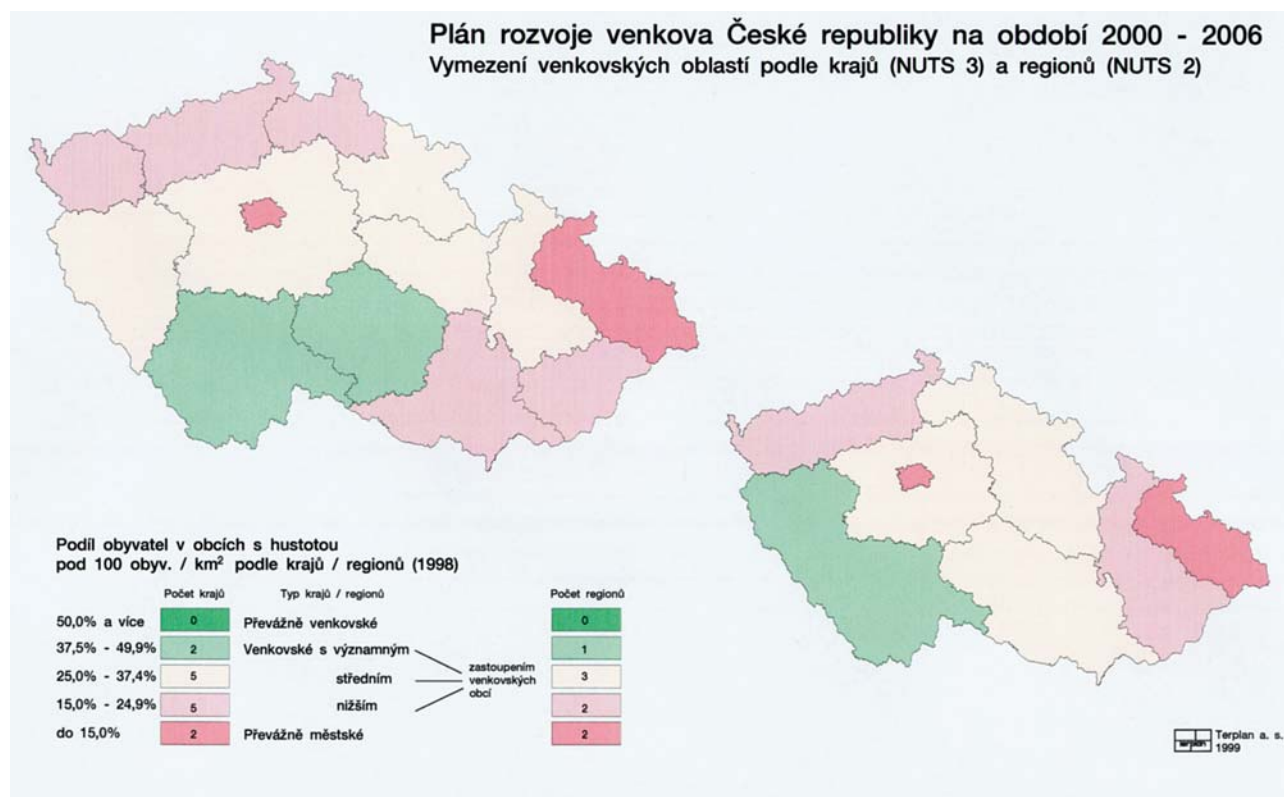
- horské a podhorské oblasti (mountain and hill areas - nadmořská výška i sklon svahů omezující délku vegetačního období a možnosti mechanizace),
- jednoduchá méně příznivá území ("simple" LFAs - v oblastech chudých půd),
- specificky postižená území ("Specific handicap" LFAs - menší oblasti např. s nedostatečnými zdroji vody či naopak v zátopových územích apod.).

Uspořádaný soubor okresů a krajů (viz tab. 3) podle podílu obyvatel v méně zalidněných obcích do 50 obyv./km² se proto odlišuje od obdobného souboru za obce do 100

1. Tachov	47 %
2. Prachatice	45 %
3. Český Krumlov	44 %
4. Klatovy	40 %
5. Jindřichův Hradec	36 %

obyv./km² (tab. 2) s výraznějším zastoupením horských a podhorských pohraničních okresů. Zároveň se v tomto pořadí zřetelně projevuje specifický charakter osídlení českých zemí, kdy po vysídlení německého obyvatelstva po 2. světové válce nebyla plánovitě znovu osídlena souvislá území jihozápadních Čech a jižní Moravy podél tzv. železné opony - viz pořadí okresů podle podílu obyvatel v málo zalidněných obcích:

Pro úplnost jsme se zabývali i údaji o počtu obyvatel v obcích s hustotou do 8 obyvatel na 1 km². Tato hodnota byla v Eurostatu zavedena při vyjednávání o připojení skandinávských zemí (Finsko a Švédsko se připojily, Norsko nikoliv) a nyní se používá v dotační politice pro území severně od 62. rovnoběžky se subarktickými podmínkami pro zemědělství. Obdobné podmínky se však vyskytují i ve středních šířkových pásmech, ležících na horských pláních cca 800 - 1 200 m n.m. - v České republice jde o dvě souvislejší území - šumavské pláň a plochý hřeben Krušných hor. Kromě toho se obce s touto extrémně nízkou hustotou osídlení vyskytují rozptýleně v bývalém pohraničním pásmu a nahodile i ve vnitrozemí - plošně rozsáhlejší jsou zde území pěti vojenských újezdů, spravujících namísto civilní správy území vojenských výcvikových prostorů (z celkové plochy 97 obcí s hustotou do 8 obyvatel na 1 km², která činí 4 100 km²,

Kartogram 3

Tab. 3 Uspořádané soubory okresů a krajů
Podíl obyvatel v obcích s hustotou do 50 obyv./km²

Poř. čís.	Okres (kraj)	Typ okr.	Hodnota	Poř. čís.	Okres (kraj)	Typ okr.	Hodnota
Okresy:				Okresy (pokr):			
1.	Tachov	V1	46,8	48.	Hradec Králové	M2	7,5
2.	Prachatice	V1	44,9	49.	Vyškov	S	7,4
3.	Český Krumlov	V1	43,6	50.	Sokolov	M2	7,3
4.	Klatovy	V2	39,6	51.	Praha-západ	M2	7,1
5.	Benešov	V1	38,7	52.	Děčín	M2	6,9
6.	Jindřichův Hradec	V1	36,1	53.	Kladno	M1	6,3
7.	Rakovník	V1	34,8	54.	Opava	M2	6,3
8.	Plzeň-jih	V2	34,2	55.	Přerov	M2	6,1
9.	Strakonice	V2	33,3	56.	Pardubice	M2	5,8
10.	Písek	V2	32,3	57.	Kroměříž	S	5,6
11.	Plzeň-sever	V2	31,5	58.	Prostějov	S	4,9
12.	Domažlice	V1	30,6	59.	Uherské Hradiště	M2	4,9
13.	Pelhřimov	V2	30,0	60.	Most	M1	4,7
14.	Tábor	S	27,5	61.	Vsetín	S	4,7
15.	Louny	V2	27,2	62.	Břeclav	V2	4,6
16.	Žďár nad Sázavou	V2	26,3	63.	Ústí nad Labem	M1	4,3
17.	Znojmo	V1	26,1	64.	Jablonec nad Nisou	M1	4,0
18.	Svitavy	V2	25,7	65.	Brno-venkov	M2	3,9
19.	Příbram	V2	25,5	66.	Olomouc	M2	3,7
20.	Jeseník	V1	25,4	67.	Hodonín	M1	3,6
21.	Bruntál	V2	24,9	68.	Frydek-Místek	M1	3,4
22.	Třebíč	V2	24,9	69.	Praha-východ	M2	3,4
23.	Havlíčkův Brod	V2	24,8	70.	Teplice	M1	1,8
24.	Kutná Hora	S	21,9	71.	Zlín	M2	1,7
25.	Jičín	V2	20,4	72.	Nový Jičín	M2	1,3
26.	České Budějovice	S	19,1	73.	Hl.m. Praha	M1	-
27.	Rychnov nad Kněžnou	S	18,4	74.	Plzeň-město	M1	-
28.	Jihlava	S	17,9	75.	Brno-město	M1	-
29.	Karlovy Vary	S	16,8	76.	Karviná	M1	-
30.	Mladá Boleslav	S	16,3	77.	Ostrava-město	M1	-
31.	Nymburk	V2	16,1	Kraje:			
32.	Chrudim	V2	15,6	1.	Budějovický kraj		30,5
33.	Litoměřice	S	14,9	2.	Jihlavský kraj		24,5
34.	Rokycany	V2	14,4	3.	Plzeňský kraj		23,4
35.	Česká Lípa	S	13,6	4.	Středočeský kraj		16,0
36.	Trutnov	S	13,0	5.	Pardubický kraj		13,3
37.	Beroun	S	12,3	6.	Královéhradecký kraj		12,9
38.	Šumperk	S	12,0	7.	Karlovarský kraj		11,7
39.	Kolín	S	11,9	8.	Liberecký kraj		9,2
40.	Náchod	M2	11,6	9.	Ústecký kraj		9,0
41.	Ústí nad Orlicí	V2	11,0	10.	Olomoucký kraj		7,5
	Česká republika		10,6	11.	Brněnský kraj		5,5
42.	Mělník	S	9,4	12.	Zlínský kraj		3,9
43.	Cheb	M2	9,3	13.	Ostravský kraj		3,7
44.	Semily	V2	9,3	14.	Praha		-
45.	Liberec	M2	9,2				
46.	Chomutov	M1	8,9				
47.	Blansko	S	8,3				

Pramen: ČSÚ, Zeměměřický úřad, přepočty Terplan

Pozn.: Typ okresu: podíl obyv. v obcích s hustotou do 100 obyv./km² V1 = 50 a více %, V2 = 37,5 - 50 %, S = 25 - 37,5%, M2 = 15 - 25%, M1 = do 15%

zabírají 1 210 km², z celkového počtu 16 300 obyvatel těchto extrémně řídké zalidněných obcí v nich však žije jen 2 300).

Tabelární přehled č. 4 ukazuje srovnání venkovských oblastí České republiky (a v tom jmenovitě každého z 8 regionů NUTS 2) s Evropskou unií, a to jednak s průměrem za všech 15 členských zemí (ev. 12, nejsou-li k dispozici novější data), jednak se dvěma sousedními státy (Německo a Rakousko) a se dvěma státy s nejnižší úrovní hrubého domácího produktu (HDP) na obyvatele (Portugalsko a Řecko). Zároveň je Rakousko i Portugalsko ve stejné velikostní kategorii jako Česká republika (84 a 92 tis. km², ČR 79) a Portugalsko a Řecko mají stejný počet obyvatel (9,8 a 10,5 mil. obyv., ČR 10,3).

Ze srovnání vyplývají následující základní charakteristiky a odlišnosti České republiky a jejích venkovských oblastí od zemí Evropské unie: Česká republika svou menší rozlohou se řadí k menším evropským zemím (11. místo ze 16, tj. EU 15 + ČR), ale po výrazném snížení průměrné hustoty osídlení EU po přijetí severovýchodních zemí (viz pozn. na počátku) je nyní svou hustotou 131 obyv./km² o 13 % nad průměrem Evropské unie (7. místo ze 16). V důsledku této o něco vyšší hustoty osídlení má pak Česká republika o něco nižší (o 7 %) rozlohu venkovských oblastí. Vzhledem k tomu, že se Česká republika liší od zemí Evropské unie výrazně nižším - téměř o polovinu (o 44 %) - zastoupením dominantních městských regionů (61 % EU 15, 34 % ČR), je pak i podíl obyvatel žijících ve venkovských obcích vyšší - o 27 % - než v průměrné zemi EU. Jak již bylo výše uvedeno, relativně velmi rovnoměrné rozmístění sídel v České republice jako důsledek středověké kolonizace je ve vztahu k sídelním poměrům zemí EU extrémně odlišné (zastoupení nevyhraněných území, ani převážně venkovských, ani převážně městských, je v ČR více než dvojnásobné - 60,2 : 29,8 % EU) a bylo nutno ho zohlednit vložení dalších dvou mezistupňů (obce výrazně venkovské

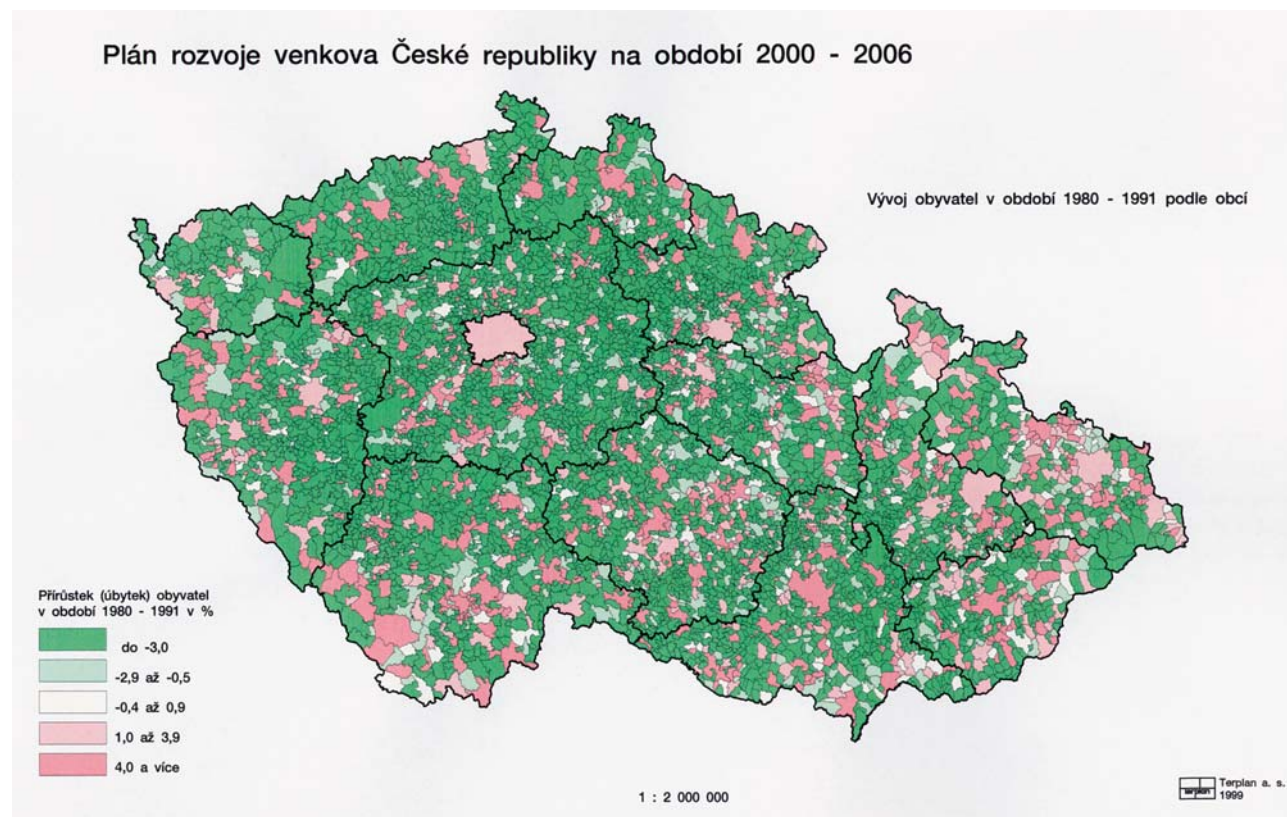
a obce výrazně městské), aby srovnání s EU mělo dostatečnou vypovídací hodnotu.

2. Vývojové trendy

Metodika regionální klasifikace Eurostatu, používaná jako doplňkové kritérium pro vymezování venkovských oblastí, do nichž by měly směřovat podpory, vychází z logického předpokladu, že výsledným efektem působení geografických (přírodní prvky, poloha), ekonomických (odvětvová struktura, dynamická a úpadková odvětví), demografických (věková struktura) i sociálně-politických faktorů je dlouhodobý vývoj obyvatel. Jako obce s pozitivním vývojem jsou klasifikovány ty, jejichž vývoj v období 1981-1991 (období mezi dvěma sčítáními lidu, za něž jsou ve všech zemích k dispozici statisticky věrohodné údaje o počtu obyvatel podle obcí) dosáhl přírůstku alespoň 1 % proti výchozímu stavu, jako obce s negativním vývojem pak ty, jejichž úbytek byl větší než 0,5 %. Obce ostatní, tedy v rozmezí -0,5 % až +1 % vývoje 81-91 jsou označovány jako obce s nulovým vývojem. V tabulkových přehledech i v kartogramech znázorňujících oblasti a regiony používá Eurostat poněkud upravené označení, které jsme převzali i do našeho hodnocení, a sice:

- **obce (oblasti) s dynamickým vývojem** (přírůstek obyvatel v daném období +1,0 % a více),
- **obce (oblasti) stagnující** (úbytek obyvatel -0,5 % až přírůstek +1,0 %),
- **obce (oblasti) opožďující se** (úbytek obyvatel v daném období -0,5 % a více).

Pro srovnání s rozboru, jak je publikuje Eurostat, jsou vývojové trendy zpracovány podle uvedených tří typů vývoje odděleně - viz vedlejší tabulky. Zároveň je pro srovnání zařazen i vývoj

Kartogram 4

Tab. 4 Srovnání České republiky s Evropskou unií

Území	Plocha km ²	Počet ob. v tis.	Hustota ob./km ²	Počet obcí	1)		2)		3)		4)								
					Venkov. obyv.		Venkov. území		Venkov. obce		Hustota na venk.	Rozdělení obyvatel podle typu regionu							
					v tis.	v %	v km ²	v %	počet	v %		V1	V2	V	S	N	M2	M1	M
Česká republika	78 866	10 299	131	6 242	2 299	22,3	59 391	75,3	4 995	80,0	39	6,0	17,8	23,8	20,2	60,2	22,2	33,8	56,0
z toho Praha	496	1 200	2 418	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0
regiony SČ	11 015	1 106	100	1 147	352	31,8	8 664	78,7	910	79,3	41	12,9	17,1	30,0	41,2	73,5	15,2	13,6	28,8
NUTS2 JZ	17 616	1 180	67	1 128	450	38,2	15 620	88,7	1 030	91,3	29	26,6	35,2	61,8	23,8	59,0	0,0	14,4	14,4
SZ	8 650	1 131	131	485	207	18,3	6 479	74,9	374	77,1	32	0,0	7,6	7,6	20,9	56,5	27,9	43,5	71,4
SV	12 440	1 491	120	1 116	422	28,3	9 544	76,7	934	83,7	44	0,0	33,6	33,6	20,5	94,1	40,0	5,9	45,9
JV	13 991	1 661	119	1 376	428	25,8	9 936	71,0	1 123	81,6	43	6,9	32,4	39,3	18,3	60,3	9,5	33,0	42,5
SM	9 104	1 243	137	689	310	24,9	5 967	65,5	460	66,8	52	3,4	0,0	3,4	39,8	96,6	56,8	0,0	56,8
OS	5 555	1 286	232	300	130	10,1	3 181	54,3	164	54,7	41	0,0	8,2	8,2	0,0	34,9	26,7	65,1	91,8
EU - 15	215 400		116			17,5		80,9				9,7				29,8		60,5	
v tom Německo	357 046		230			12,0						5,4				25,2		69,3	
Rakousko	83 849		96			34,6						30,2				28,9		41,0	
Řecko	131 944		79			30,8						28,1				28,3		43,6	
Portugalsko	92 082		108			21,2						18,1				22,8		59,1	
CZ/EU*100	37		113			127		93				62				264		56	

1) Počet obyvatel v obcích s hustotou do 100 obyvatel na 1 km²2) Rozloha obcí s hustotou do 100 obyvatel na 1 km²3) Počet obcí s hustotou do 100 obyvatel na 1 km²

4) V 1 = převážně venkovské

V 2 = výrazně venkovské

S = smíšené

M 2 = výrazně městské

M 1 = převážně městské

Podíl obyvatel v obcích s hustotou do 100 obyv./km² v %:

50+

37,5 - 50

25 - 37,5

15 - 25

-15

V = V 1 + V 2 = venkovské

M = M 1 + M 2 = městské

N = V 2 + S + M 2 = nevyhraněné

-15

v České republice za poslední období (1991-98), zřetelně ukazující zásadní změnu, která nastala v devadesátých letech ve všech zemích střední a východní Evropy jako důsledek zásadních změn politických a na to navazujících změn sociálně-ekonomických. Zatímco v 80. letech žilo 60 % oby-

Dynamický vývoj				
Podíl obyvatel v obcích s pozitivním populačním vývojem (+1,0 % a více 1981-91) v %				
Země	Celkem	Typ regionů		
		V1	N	M1
D	73,4	55,0	62,6	78,7
L	62,0	-	62,0	-
CZ	59,9	54,4	50,3	77,9
EL	59,8	61,6	74,3	49,3
F	57,9	48,3	59,7	57,9
φ EU 11	56,0	46,2	57,4	56,0
B	53,2	76,2	62,2	51,8
E	49,1	37,6	56,6	45,6
UK	47,1	71,7	61,1	40,2
I	45,9	47,9	46,0	45,7
IRL	43,2	40,6	51,7	42,0
NL	36,2	-	28,4	36,7
(CZ 91-98)	31,2	43,5	40,8	12,2
DK	28,6	19,1	53,0	15,2

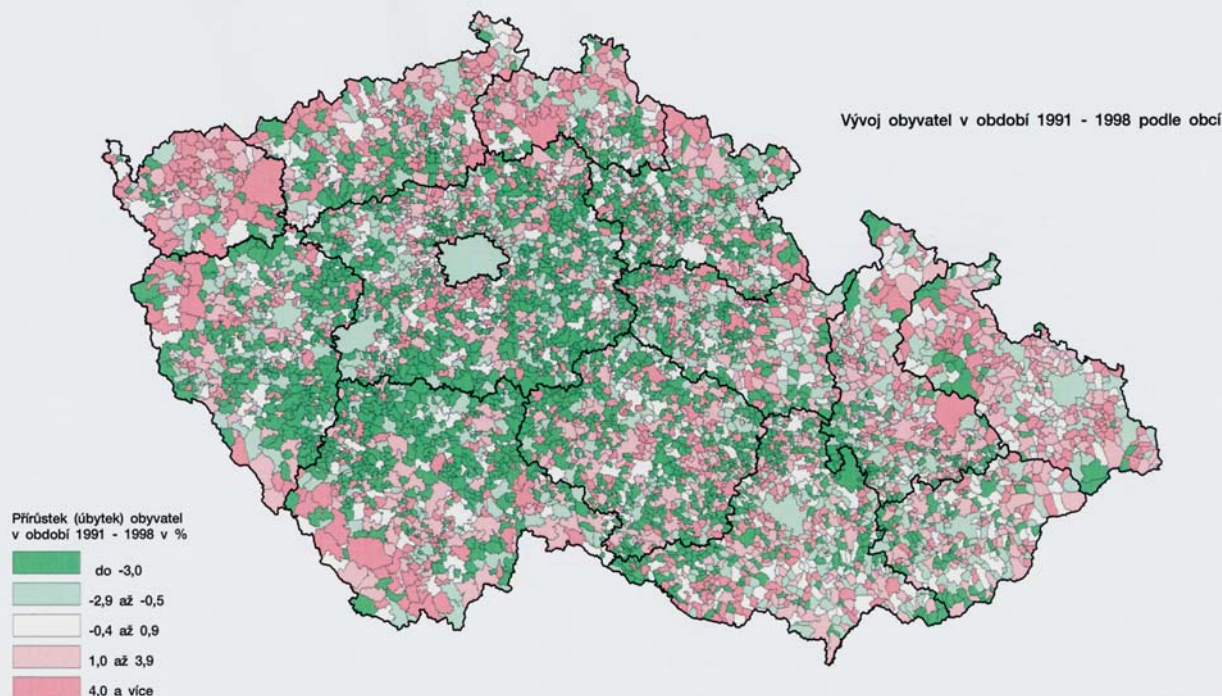
Opožďující se oblasti				
Počet obyvatel v obcích s úbytkem větším než -0,5 % v období 1981-91 (v %)				
Stát	Celkem	Typ regionů		
		V1	N	M1
IRL	50,9	51,0	41,5	53,5
(CZ 91-98)	49,3	34,2		74,8
UK	47,8	20,6	33,3	55,2
I	46,3	42,8	44,8	47,1
E	42,1	51,6	29,1	51,3
EL	36,9	34,3	22,0	48,1
B	35,5	5,3	28,6	37,0
L	35,4	-	35,4	-
F	35,3	45,3	35,0	32,4
CZ	34,4	41,6		16,2
EU 11	32,7	41,6	33,9	30,8
DK	25,1	21,7	9,9	46,0
D	17,4	36,8	31,8	10,7
NL	6,4	-	11,4	6,0

vatel České republiky v obcích s pozitivním populačním vývojem, 6 % v obcích stagnujících a jen třetina (34 %) v obcích s populačním vývojem negativním, v 90. letech naopak polovina (49,3 %) žije v obcích opoždujících se, 20 % v obcích stagnujících a jen necelá třetina (31,2 %) v obcích dynamických. Tato

Stagnace				
Počet obyvatel v obcích s vývojem obyvatel 1981-91 v rozmezí od -0,5 % do +1,0 % (v %)				
Stát	Celkem	Typ regionů		
		V1	N	M1
NL	57,4	-	60,2	57,2
DK	46,4	59,2	37,1	38,9
(CZ 91-98)	19,5	22,3	22,8	13,1
B	11,3	18,5	9,3	11,3
φ EU 11	11,3	12,2	8,7	12,6
D	9,2	8,2	5,6	10,6
E	8,7	10,8	14,2	3,2
I	7,8	9,3	9,1	7,2
F	6,8	6,4	5,4	9,7
IRL	5,9	8,3	6,9	4,5
CZ	5,7	4,0	5,8	5,9
UK	5,1	8,8	5,6	4,6
EL	3,3	4,1	3,7	2,6
L	2,6	-	2,6	-

zásadní změna je také zřejmá ze srovnávacích tabulek s tehdejší Evropskou unií (údaje za Portugalsko nebyly v potřebném členění k dispozici) - v pořadí dle zastoupení dynamických oblastí by klesla Česká republika ze 3. místa (mezi 12 zeměmi) na předposlední, 11. místo!, naopak mezi stagnujícími by postoupila z 9. místa na třetí a v pořadí dle zastoupení opoždujících se oblastí by postoupila rovněž z 9. místa dokonce na druhé! Při zohlednění výrazně zlepšeného vývoje v Irsku v devadesátých letech (do značné míry vlivem masivních dotací z EU) lze pak konstatovat, že se Česká republika dostala na poslední místo v populačním vývoji.

Plán rozvoje venkova České republiky na období 2000 - 2006

Kartogram 5

Trend 81-91	Trend 91-98	Dynamický		Stagnující	Opožďující se	
Dynamický	V1 Č. Krumlov	S	Č. Budějovice	V1 Jeseník	V1 Domažlice	M1 Brno
	V1 J. Hradec	S	Č. Lípa	V1 Znojmo	V1 Rakovník	M1 Frýdek-Místek
	V1 Prachatice	S	Jihlava	V2 Klatovy	V2 Louny	M1 Chomutov
	V1 Tachov	S	Kroměříž	V2 Příbram	V2 Strakonice	M1 Ostrava
	V2 Bruntál	S	M. Boleslav	S K. Hora		M1 Praha
	V2 Písek	S	Šumperk	M1 Jablonec n.N.		M1 Plzeň
	V2 Pelhřimov	S	Tábor	M1 Most		M1 Ústí n.L.
	V2 Třebíč	S	Vsetín	M2 Cheb		M2 Děčín
	V2 Ústí n.O.	M2	N. Jičín	M2 H. Králové		M2 Liberec
V2 Žďár n.S.	M2	Opava	M2 Olomouc		M2 Pardubice	
		M2 Sokolov			M2 Přerov	
		M2 Uh. Hradiště			M2 Zlín	
Stagnující			M1 Kladno			
Opožďující se	V2 Břeclav	S	Blansko	V2 H. Brod	V1 Benešov	S Beroun
	V2 Semily	S	Trutnov	V2 Jičín	V2 Chrudim	S Kolín
	V2 Svitavy	M1	Karviná	S Vyškov	V2 Nymburk	S K. Vary
		M2	Brno-venkov	M1 Hodonín	V2 Plzeň-jih	S Litoměřice
		M2	Náchod	M1 Teplice	V2 Plzeň-sever	S Mělník
		M2	Praha-západ		V2 Rokycany	S Prostějov
					S Rychnov n.K.	
					M2 Praha-východ	

Porovnání dynamiky vývoje počtu obyvatel okresů České republiky v obou obdobích včetně označení zařídění okresů do tří skupin dle trendu vývoje (D+S+O) v následujícím přehledu zřetelně ukazuje podle jednotlivých okresů kontinuitu či diskontinuitu vývoje v osmdesátých a devadesátých letech:

Z přehledu je zřejmé, že zásadní změna, ke které v České republice po roce 1990 došlo, souvisí s ukončením hromadné panelové bytové výstavby ve městech a s ukončením extenzivního růstu zaměstnanosti v průmyslu, vázaného opět zejména na větší města. Zatímco trend celkového vývoje počtu obyvatel České republiky se prakticky nezměnil - v obou dekadách stagnuje (1981-91 +10 tis. obyv., tj. +0,1 %, 1991-98 -3 tis. obyv., tj. -0,0 %), všech 9 převážně městských okresů s dynamickým vývojem v 80. letech se v letech 90. přesunulo do kategorie stagnujících (2) či dokonce do kategorie opožďujících se (7), v tom všechny 4 velkoměstské okresy. Obdobně, i když ne tak výrazně, proběhla změna trendu i u okresů výrazně městských - z 12 se jich přesunulo z dynamických do kategorie stagnujících 3 a do kategorie opožďujících se 5. Z devíti okresů smíšených s dynamickým vývojem 1981-91 všechny s výjimkou Kutné Hory (nyní stagnující) zůstaly v kategorii dynamické.

Počet okresů dle trendu vývoje počtu obyvatel			
Trend 81-91	Trend 91-98		
	D ₃₁	S ₁₆	O ₃₀
D ₄₈	22	10	16
S ₁		1	
O ₂₈	9	5	14

Ukazatel	Trend vývoje					
	D		S		O	
		Index		Index		Index
Počet obcí						
1981-91	992		240		5 010	
1991-98	2 176	219	674	281	3 392	68
Rozloha v tis. km ²						
1981-91	18,3		3,6		57,0	
1991-98	30,3	166	11,6	322	37,0	65
Počet obyvatel v tis.						
1981-91	6 164		591		3 544	
1991-98	3 218	52	2 003	339	5 078	143
Počet okresů						
1981-91	48		1		28	
1991-98	31	65	16	1 600	30	107
Pozn.:	D = přírůstek +1,0 % a více = dynamický					
	S = stagnace od -0,5 do +1,0 = stagnující					
	O = úbytek větší než -0,5 % = opožďující se					

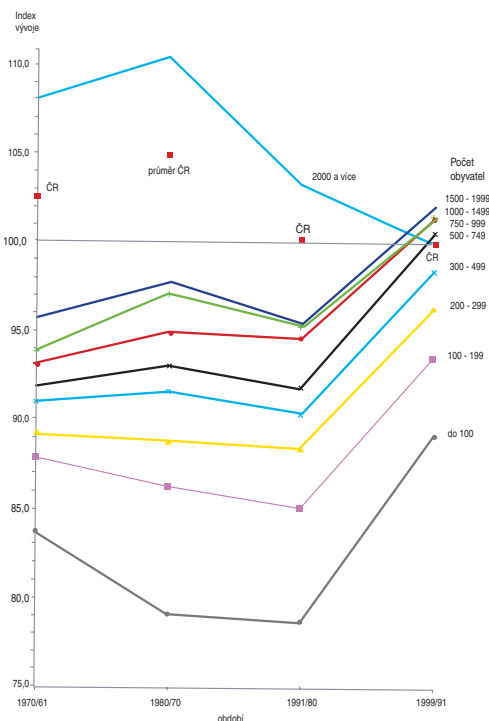
Na rozdíl od městských okresů okresy venkovské vykazují podstatně příznivější trend - z deseti okresů výrazně venkovských, v 80. letech v kategorii s dynamickým vývojem, jich 6 v této kategorii zůstalo, dva jsou nyní stagnující a 2 v kate-

gorii opoždujících se, a i z osmi okresů převážně venkovských 4, tj. polovina, zůstaly v kategorii s dynamickým vývojem, 2 jsou nyní stagnující a 2 v kategorii opoždujících se.

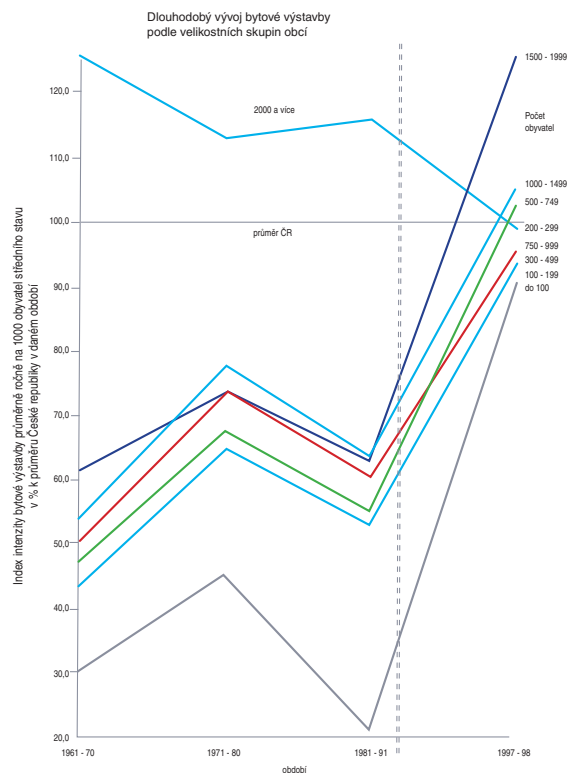
Velikostní kategorie obcí (1998)

Velikostní kategorie podle počtu obyvatel	Počet obcí		Rozloha v km ²		Počet obyvatel	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
do 50	97	1,6	508	0,6	3 718	0,0
50 - 99	484	7,8	2 659	3,4	37 104	0,4
100 - 199	1 160	18,6	7 109	9,0	171 981	1,7
200 - 299	898	14,4	7 226	9,2	219 555	2,1
300 - 499	1 100	17,6	11 018	14,0	426 836	4,1
500 - 999	1 241	19,9	17 209	21,8	868 315	8,4
1 000 - 1 999	645	10,3	12 447	15,8	893 012	8,7
2 000 - 2 999	192	3,1	4 803	6,1	468 338	4,5
3 000 - 4 999	158	2,5	4 609	5,8	601 316	5,8
5 000 - 9 999	135	2,2	4 441	5,6	933 321	9,1
10 000 - 19 999	66	1,1	2 280	2,9	930 191	9,0
20 000 - 49 999	44	0,7	2 133	2,7	1 305 137	12,7
50 000 a více	22	0,4	2 404	3,0	3 440 301	33,4
Celkem Česká republika	6 242	100,0	78 846	100,0	10 299 125	100,0
Z toho do 300	2 639	42,3	17 502	22,2	432 358	4,2
Z toho 300 - 2 999	3 178	50,9	45 477	57,7	2 656 501	25,8
Z toho 3 000 - 9 999	293	4,7	9 050	11,5	1 534 637	14,9
Z toho 10 000 a více	132	2,1	6 817	8,6	5 675 629	55,1
Mimo to: města	505	8,1	18 425	23,4	7 330 132	71,2
neměstské obce	5 737	91,9	60 441	76,6	2 988 993	28,8

Pozn.: Podle instrukce Ministerstva vnitra (MV) promítnuté do novely zákona o obcích, je hranice 300 obyvatel rozhodující pro souhlas MV s případným osamostatněním části obce a vznikem nové obce, a hranice 3 000 obyvatel obdobně pro doporučení MV k žádosti obce o udělení statutu města, který uděluje předseda Sněmovny.

Graf 1: Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel podle velikostních skupin obcí

Graf 2: Dlouhodobý vývoj bytové výstavby podle velikostních skupin obcí

Z celkového souhrnu - viz vedlejší tabulka - pak vyplývá, že polovina (37) okresů zůstala ve stejné kategorii v obou dekadách, třetina (26) okresů přešla do nižší kategorie (16 okresů o 2 kategorie), u zbytku - 14 okresů naopak došlo ke zlepšení předchozího negativního vývoje (u 9 okresů o 2 kategorie).

roce zpracoval pro Svaz měst a obcí (Význam, úloha a postavení malých obcí a osad ve veřejné správě), vzhledem k jejich jednoznačnosti jsme považovali za účelné je zařadit k tomuto článku. V grafu č. 1 je znázorněna změna dekadních indexů dlouhodobého vývoje počtu obyvatel - po r. 1989 se indexy vývoje podstatně zlepšily u všech velikostních kategorií do 2 000 oby-

Trend vývoje 1981-91 a 1991-98

Okresy	Typ	Dynamický			Stagnující			Opoždující se			Počet obyv. v tis. celkem
		81-91	91-98	Index	81-91	91-98	Index	81-91	91-98	Index	
		Počet ob. v tis.			Počet ob. v tis.			Počet ob. v tis.			
Převážně venkovské	V2	822	723	88	133	461	347	880	651	74	1 835
Výrazně venkovské	V1	334	267	80	24	137	571	255	210	82	614
Venkovské celkem	V	1 156	990	86	157	597	380	1 135	861	76	2 449
Smíšené	S	1 002	991	99	82	375	457	994	712	72	2 078
Výrazně městské	M1	2 715	424	16	207	456	220	564	2 606	462	3 485
Převážně městské	M2	1 291	813	63	145	575	397	850	899	106	2 287
Česká republika	celkem	6 164	3 218	52	591	2 003	339	3 544	5 078	143	10 299

Výše uvedený komentář změn trendů vývoje obyvatel v letech osmdesátých a devadesátých, tj. viditelný přesun z kategorie okresů dynamických do stagnujících a opoždujících se, se týkal okresů. Prohlédneme-li si však kartogramy vývoje obyvatel 1981-91 a 1991-98 podle obcí (kartogram č. 4 a 5), získáme dojem zcela opačný! Většina venkovských obcí, v letech osmdesátých úbytková, přešla v letech devadesátých do kategorie obcí s dynamickým vývojem (viz vedlejší tabulka). Je to dáno jednak vpředu zmíněným zánikem panelové výstavby, jejíž masivní koncentrace do několika desítek měst až do r. 1990 vysávala plošně většinu obcí (80 % obcí, 72 % rozlohy), jednak specifickou administrativně-sídelní situací České republiky. V prvních letech po r. 1989 došlo totiž ke značnému nárůstu počtu obcí (o 52 %, ze 4 104 na dnešních 6 242) tím, že mnoho obcí, v období 1960-1980 násilně (bez souhlasu místních obyvatel) připojených k obcím sousedním či k tzv. střediskovým obcím, se po r. 1989 opět administrativně osamostatnilo. Pro české osídlení je proto typické převažující zastoupení malých a drobných, ale řídko osídlených obcí, tedy plošně rozlehlejších. Průměrné hodnoty, v tomto případě dynamiku vývoje proto určuje malý počet (132) měst nad 10 000 obyvatel (9 % rozlohy, 55 % počtu obyvatel) případně jen 13 krajských měst (Praha, České Budějovice, Plzeň, Karlovy Vary, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové, Pardubice, Jihlava, Brno, Olomouc, Ostrava, Zlín) - jen 2 % rozlohy, ale 28 % obyvatel.

Z pohledu jednotlivých venkovských obcí či menších venkovských oblastí je proto vývoj po r. 1990 příznivý - obcí s dynamickým vývojem je o 120 % více (z necelého tisíce jich je nyní téměř 2 200), a část dříve se opoždujících postoupila do kategorie stagnujících (nárůst o 280 %, z 240 na 670), ale v celkovém osídlení mají jen malou váhu.

Výše uvedené změny trendů, které nastaly po r. 1989, jsou velmi plasticky znázorněny v grafech, které Terplan v letošním

vatel (nejvíce u nejmenších). V grafu č. 2 je znázorněna změna dekadních indexů dlouhodobého vývoje intenzity bytové výstavby (po r. 1990 jsou zatím k dispozici podle obcí údaje pouze za poslední 2 roky) - po r. 1989 se indexy intenzity bytové výstavby (vzhledem k radikální změně této intenzity - v období 81-91 hodnota 5,0 bytů na 1 000 obyv. prům. ročně, v r. 97-98 pouze 1,7 - jsme pro vyjádření změny použili vzdálenost od průměru České republiky) rovněž podstatně zlepšily u všech velikostních kategorií do 2 000 obyvatel (nejvíce opět u nejmenších, podle dříve užívané kategorizace "určených na dožití").

RNDr. Ondřej Bartušek
Terplan, a.s., Praha